

содержательно-смысловой лакуны, но и конденсирует сюжет, открывая заретушированный «извитием словес» смысл древнего повествования: *Видевшее же она блаженная жена <изъятый текст> юность ея <...> глагола ей: Чадо мое, како могу се сотворити? Отец твой, увев, со всяким гневом возложит вред на главу мою! <...> Отвещавши же блаженная отроковица: Госпоже и мати! <...> Или отца моего ради не хочещи мене острици? Не бойся, госпоже моя; убойся Господа, владеющаго всею тварью, и не отлучи мене от аггельскаго чина.* Причем очевидно, что после изъятия текста с «чужим» эмотивным кодом, фрагмент утрачивает эмоциональный заряд и принимает вид спокойного обсуждения проблемы. И речь в нем идет вовсе не о том, что юная дева не в силах переносить тяготы монашеского жития, а о том, что постриг отроковицы без разрешения родителей, без дозволения епископа и положенного трехлетнего «испыта» повлечет, согласно церковным правилам, строгое наказание Романовой. А кроме того, и Предслава, и Романова осведомлены, что даже если бы таковой постриг состоялся, он был бы недействителен. И значит, отец девицы имел бы все права «со всяким гневом возложить вред на голову» совершившей такое деяние Романовой, а Предславу забрать из монастыря и благополучно выдать замуж. Однако Предслава, отдавшись сама воле Божией, напоминает тетушке, что Божье наказание за отказ в постриге страшнее княжьего гнева, и лучше Романовой положиться на Бога, чем бояться князя.

Таким образом, обнаружение в Житии преп. Евфросинии Полоцкой фрагментов с разными эмотивными кодами позволяет отделить текст архетипа от позднейших редактур и амплифицирующих вставок.

Ю. В. Мішурная

СЕМАНТЫЧНАЯ АДАПТАЦЫЯ АНГЛІЙСКІХ ЗАПАЗЫЧАННЯЎ У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Лексічная сістэма сучаснай беларускай мовы характарызуецца актыўным папаўненнем англійскімі запазычаннямі, што абумоўлена ўзмацненнем ролі англійскай мовы ў міжнароднай камунікацыі ў эпоху глабалізацыі. Пры ўваходжанні запазычанняў у мову-рэцыпіент у большасці выпадкаў адбываецца поўнае капіраванне аднаго, радзей некалькіх значэнняў слова-этымона, што асабліва характэрна для запазычання інтэрнацыянальнай лексікі.

Аднак нярэдка лексічнае значэнне запазычанага слова падвяргаецца трансфармацыі на беларускай глебе, гэта значыць, што ў структуры лексічнага значэння запазычанага слова з'яўляецца або губляецца той ці іншы семантычны кампанент, што прыводзіць да звужэння або пашырэння значэння слова-этымона, у рэдкіх выпадках – да набыцця запазычаным словам дадатковага ацэннага значэння, пазітыўнага ці негатыўнага.

Звужэнне значэння слова-этымона з'яўляецца найбольш пашыраным спосабам семантычнай адаптацыі англійскіх запазычанняў у сучаснай беларускай мове. Пры гэтым альбо адбываецца памяншэнне семантычнага аб'ёму іншамоўнага слова, уласцівага яму ў мове-крыніцы, альбо выяўляецца новая дыферэнцуючая сема, што прыводзіць да спецыялізацыі значэння. Так, семантыка англійскага слова *бестселер* 'кніга, запіс, кампакт-дыск ці іншы прадукт, які прадаецца ў вялікай колькасці' трансфармуецца ў больш вузкае значэнне 'выдадзеная вялікім тыражом кніга, якая карыстаецца папулярнасцю ў чытачоў'. Запазычанне *блокбастар* функцыянуе ў сучаснай беларускай мове ў значэнні 'фільм, які карыстаецца поспехам у пракаце і атрымлівае вялікія касавыя зборы', аднак у англійскай мове слова *блокбастар* азначае не толькі фільм, але і кнігу, шоу, літаратурны твор і інш. Таксама з'яўляецца больш вузкім значэнне запазычання *сіквел* 'фільм, зняты як працяг раней створанай стужкі', паколькі ў мове-крыніцы дадзенае слова азначае не толькі фільм, але і кнігу. У англійскай мове словам *серыял* называюць 'гісторыю, якая трансліюецца па тэлевізары ці радыё або публікуецца ў часопісе або газеце ў некалькіх частках', тады як у сучаснай беларускай мове семантыка дадзенага запазычання звужаецца да значэння 'тэлевізійны фільм, які налічвае шмат серый'.

Пры звужэнні значэння слова-этымона часта адбываецца спецыялізацыя значэння, а менавіта страта запазычаным словам больш агульнага значэння і замена яго больш вузкім. Напрыклад, слова *shelter* у англійскай мове мае шырокае значэнне 'будынак, які звычайна належыць дабрачыннай арганізацыі, якая дае месца для пражывання людзям, якія не маюць дома, або абарону для людзей або жывёл, з якімі дрэнна абыходзяцца', тады як у беларускай мове запазычанне *шэлтар* канкрэтызуецца дыферэнцуючай семай 'для жанчын і дзяцей' і функцыянуе ў значэнні 'спецыяльны рэабілітацыйны прытулак для жанчын і дзяцей, якія перанеслі насілле'. Англійскае запазычанне *спонж* 'губка' на беларускай глебе таксама спецыялізуецца новай семай і набывае больш вузкае значэнне – 'губка, прызначаная для нанясення макіяжу'. Запазычаннем *кліп* называюць 'кароткі музычны нумар, зняты на відэастужку', тады як значэнне англійскага слова *clip* шырэй – 'урывак экранізаванага, знятага на стужку або запісанага матэрыялу', г.зн. у сучаснай беларускай мове ў дадзенага запазычання з'яўляецца дыферэнцуючая сема 'музычны'. У мове-крыніцы нейтральнае шырокае значэнне 'змяненне выгляду, стылю' мае запазычанне *рэстайлінг*, аднак у беларускай мове дадзенае слова зафіксавана ў значэнні 'мадыфікацыя знешняга выгляду аўтамабіля, якая не ўплывае на змену яго асноўных характарыстык'.

Значна радзей адбываецца пашырэнне значэння слова-этымона, г.зн. павелічэнне яго семантычнага аб'ёму, паколькі для набыцця дадатковых значэнняў, не звязаных з мовай-донарам, запазычанняю неабходна «прыжыцца» ў мове-рэцыпіенце і пашырыць сферу ўжывання. Так, прыклад пашырэння значэння запазычанняў прыводзіць В. І. Уласевіч у артыкуле «Запазычаная грамадска-палітычная і эканамічная лексіка ў сучасным друку»:

запазычанае з англійскай мовы слова *inaўгурацыя* першапачаткова было зафіксавана ў беларускай мове ў значэнні ‘ўрачыстая працэдура ўступлення на пасаду кіраўніка дзяржавы’, аднак як і ў мове-крыніцы, запазычанне стала функцыянаваць у значэнні ‘ўрачыстае адкрыццё, азнаменаванне чаго-небудзь’, а таксама набыло новае значэнне на беларускай глебе – ‘урачыстае ўручэнне прэміі’. У якасці яшчэ аднаго прыкладу пашырэння значэння можна прывесці англійскае запазычанне *нік* (англ. *nickname* ‘псеўданім карыстальніка ў інтэрнэце’), якое актыўна ўжываецца ў гутарковай мове, асабліва сярод моладзі, у больш шырокім значэнні ‘мянушка, псеўданім’.

Неабходна адзначыць, што семантычная адаптацыя англійскіх запазычанняў часам праяўляецца і ў тым выпадку, калі новая сема, атрыманая ў сучаснай беларускай мове, прыводзіць да набыцця запазычаным словам дадатковага ацэначнага значэння. Набыццё пазітыўнага ацэначнага значэння назіраецца ў тым выпадку, калі запазычанае слова становіцца найменнем дэнатата, які ацэньваецца гаворачымі па якіх-небудзь параметрах вышэй, чым дэнатат, які пазначаецца словам-этымоном. Развіццё негатыўнага ацэначнага значэння, у сваю чаргу, звязана з тым, што запазычаным словам пачынаюць пазначаць прадмет, які выклікае ў гаворачых адмоўнае стаўленне. Напрыклад, у сучаснай беларускай мове англійскія запазычанні *байк* і *байкер* атрымалі «павышэнне ў рангу», паколькі функцыянуюць у мове ў значэннях ‘матацыкл (часцей дарагі, эксклюзіўны)’ і ‘прадстаўнік нефармальнага руху; аматар дарагіх, эксклюзіўных матацыклаў’ адпаведна, тады як у мове-крыніцы разглядаемыя словы маюць нейтральнае безацэначнае значэнне (пар. англ. *bike* ‘матацыкл’, *biker* ‘той, хто ездзіць на матацыкле’). Англійскае запазычанне *піяр*, якое ўвайшло ў беларускую мову з нейтральным значэннем ‘мэтанакіраваная дзейнасць у сродках масавай інфармацыі, правядзенне рэкламных акцый і інш. з мэтай стварэння іміджу і папулярызаванасці каго-, чаго-небудзь (звычайна ў палітыцы і шоу-бізнесе)’, насупраць, стала ўжывацца з адмоўнай канатацыяй і часта функцыянуе ў маўленчай практыцы ў значэнні ‘фарміраванне негатыўнай грамадскай думкі аб кім-, чым-небудзь’, асабліва ў словазлучэнні *чорны піяр*: *Цяперашняя выбарчая кампанія ва Украіне не абышлася без выкарыстання «чорнага» піяру* (Новы Час, 07.10.2012); *Усё, што трэба, мы зробім. Вы не чытайце і не слухайце, што тут усялякія кажучы пра нейкія піяры, іміджы* (Наша Ніва // N-K); *І калі далей грамадзяне будуць бачыць, як карбанарыі грызуцца адно з адным праз глупства, займаюцца фігнёй і бессэнсоўным піярам* (Наша Ніва // N-K); *Заклікі да байкоту парламенцкіх выбараў, што гучаць у радах беларускай апазіцыі, з’яўляюцца не больш чым палітычным піярам* (Звязда // N-K).

Такім чынам, семантычная адаптацыя англійскіх запазычанняў з’яўляецца адным з этапаў іх інтэграцыі ў лексічную сістэму сучаснай беларускай мовы. У яе працэсе найбольш пашыраным спосабам трансфармацыі лексічнага значэння слова-этымона служыць звужэнне значэння за кошт памяншэння яго семантычнага аб’ёму або з’яўлення новай дыферэнцуючай семы, тады як пашырэнне значэння і набыццё запазычаным словам дадатковага ацэначнага значэння адбываецца значна радзей.